

NIKOLA I IVAN RATTKAY: MISIONARI OD INDIJE DO MEKSIKA

Iz poznate hrvatske plemićke obitelji Rattkay u Hrvatskom Zagorju potječu četiri zaslužna svećenika, od kojih su dvojica bila misionari u prekoceanjskim zemljama. Stjepan (1576-1631) cijeli život djeluje kao profesor i kateheta u isusovačkom kolegiju u Zagrebu; Nikola (1601-1662) je misionar u Indiji; Juraj (1613-1666) je isprva isusovac, a kasnije svjetovni svećenik i kao zagrebački kanonik sudjelovao je u ratovima protiv Turaka i pisao o hrvatskoj povijesti. Ivan (1647-1683) je kratko ali plodno djelovao među Indijancima u Meksiku, a Adam je najprije bio župnik u Stenjevcu, a od 1712. senjsko-mo-druški biskup (1678/79-1718).¹

Nikola Rattkay, misionar u zapadnoj Indiji

Nikolini roditelji bili su barun Juraj I. Rattkay i žena mu Eufrozina rođena grofica Pallfy. Na samu Novu godinu 1601. rodilo im se muško dijete kojemu su na krštenju dali ime Nikola. Otac mu je umro 1616. kad je sinu bilo već šesnaestak godina. Grofica Eufrozina nije se preudavala. Bila je poznata po svom dubokom kršćanskom životu i djelima ljubavi. Na srcu joj je bilo svako dobro, a osobito kulturno i vjersko uzdizanje naroda, pa je mnogo novaca i predmeta poklonila isusovačkom kolegiju u Zagrebu kao školskoj ustanovi. Posebno je pomagala gradnju isusovačke crkve sv. Katarine na Griču, tako da je njezino ime upisano među dobrotvore i stavljeno u kamen temeljac crkve. Obnovila je i franjevački samostan u Zagrebu te je često pomagala siromašne i potrebne.

Već od svoje desete godine Nikola pohađa gimnaziju u isusovačkom kolegiju u Zagrebu. U tom je kolegiju tada djelovao i njegov stric, također isusovac Stjepan Rattkay, kao profesor i kateheta. Iz pisama što ih je Nikola kasnije pisao iz Indije vidi se da je svog strica veoma volio i poštivao, pa se može reći da ga je među ostalim i stričev primjer potaknuo da postane redovnikom.

¹ Usp. A. Gulin, *Povijest obitelji Rattkay (1400-1793)*, Zagreb 1995.

Nakon završene gimnazije ulazi u isusovački novicijjat 3. svibnja 1616. u Olomoucu u Moravskoj. Završivši dvije godine novicijata, mladi redovnik odlazi na studij filozofije u Graz. Ujesen 1620. poslan je u Rim na studij teologije, vjerojatno zbog toga što je prema vlastitoj želji bio izabran za misionarski rad te je to bio prvi korak u ostvarenju tog cilja.

U Rimskom je kolegiju tada bilo više mladih isusovaca iz svih krajeva Europe koji su se oduševljavali misionarskim pothvatima i kreposnim životom; među njima se isticao mladi Belgijanac Ivan Berchmans koji je nakon prerane smrti ubrzo postao uzor budućim generacijama školovane mladeži i proglašen svetim. Nikola i Berchmans su se sprijateljili i često družili, a kada je Ivan Berchmans 13. kolovoza 1621. ležao na samrtničkoj postelji htio je da Nikola bude posljednji s kojim će se oprostiti. Neki biografi spominju da se svetac oduševljavao za misionara u vojnim taborima, pa je uz Nikolu učio hrvatski jezik budući da je bilo poznato da u svim taborima austrijskog carstva ima puno hrvatskih vojnika.²

Odlazak u misijske krajeve iz Europe odvijao se u velikim konvojima pod vodstvom prokuratora određenog misijskog područja, a ovisio je o povoljnim prilikama i organizaciji kolonijalne vlasti i područja kamo se putovalo. Nikola je prije završenog studija i ređenja, u proljeće 1622., dobio obavijest da je određen za misije u Indiji. Sav sretan obavijestio je o tome svoju majku Eufrozinu. Dva mjeseca kasnije, neposredno prije polaska na put za Portugal, opršta se od nje dugim pismom.

Kako je majka primila sinovljevu odluku, govore nam dva njezina odgovora na njegova pisma (22. travnja i 24. lipnja 1622) koja su se sačuvala. Ta pisma krasan su primjer starije hrvatske literature i govore o kršćanskoj nesebičnosti i ljubavi, te su pravo zrcalo majčine duše. Evo nekoliko odlomaka iz tih pisama Nikoline majke Eufrozine:

»Znam, premili Nikola, da se dogodilo mimo očekivanja sviju nas to što si stupio u ovaj sveti red. To pak što si u njemu do sada ustrajao, naucima se posvetio i u svakom dobrom napredovao, sklon bio kreposti i za njom težio, sve je to bio i jest dar Božji. Ja vidim, ti hoćeš biti u milosti dragoga Boga. Želiš ići njegovom stazom kojom nam on i zapovijeda hoditi. Neka je stoga daleko od mene i sama pomisao da bih se protivila volji Božjoj. I premda mi je teško izreći, ipak ću ti kazati: Više me raduje tvoja želja da odeš u one strašne krajeve i države negoli kad bi želio da se vratiš u ovu našu domovinu gdje bi te gledale naše oči, ali bi te barem vidjele... Odazovi se draga srca svojem pozivu, i nemoj biti kukavica i nevrijedan takva poziva...

...Sada čuj, moj slatki i premili sine: Ne šteti tijela u napornom radu, ne boj se proliti krv za preslavno Ime Isusovo. A znaj, sinko, da se ja nimalo ne

² M. Korade, *Hrvatski isusovci i misionari*, Zagreb 1992, 15-18; M. Vanino, *Isusovci*, III, 290-296.

žalostim zbog tvog odlaska u one krajeve, već se radujem iz dna duše što te je dobri Isus odabrao da naviještaš njegovo Ime neznabošcima...

...Sretnim te držim što si odabrao bolji dio, a i sebe držim sretnom, sinko, što je u mojem vrtu niknuo ljiljan – cvijet koji će širiti miomiris među neznabošcima i naviještati ime Gospodina Isusa Krista. Jer, bez sumnje, ne bih uživala tu utjehu niti bi što vrijedilo da si ostao u ovim našim krajevima. Od sada će mi, eto, sav život biti jedna radost, pa ću, kad se Bogu svidi, radosna i umrijeti, što te vidim od Boga za to izabrana i pozvana. A ti se, premili sine, raduj i veselo pođi kamo te Bog vodi...«³

Za manje od godinu dana, početkom veljače 1623., preminula je Eufrozina dok joj je sin još bio u Portugalu, ali je on o tome saznao tek 1625. u Indiji jer je pošta u ono vrijeme sporo putovala, osobito preko Oceana.

Stigavši u Portugal, Nikola Rattkay je čekao na polazak ekspedicije za »istočne Indije«. Ukrcao se na lađu 24. ožujka 1623. u Lisabonu i ne zna se točno kada je stigao u Gou. Prema njegovim kasnijim pismima doznajemo da je naporno putovanje morem ostavilo traga na njegovu zdravlju i da je gotovo dvije godine ležao bolestan. Ipak je ubrzo nakon dolaska bio zaređen za svećenika u isusovačkoj crkvi sv. Pavla u Goi, a zaređio ga je naslovni etiopski patrijarh Alfonso Medina 26. rujna 1624. Prvu je misu služio u istoj crkvi sv. Pavla na grobu sv. Franje Ksaverskog, njegovog zaštitnika i uzora. Vjerojatno je tek nakon oporavka nastavio studij teologije u Goi, a u istom kolegiju je nakon toga predavao tri godine gramatiku na gimnaziji.

Nedugo nakon Nikolina dolaska u Gou, portugalski je isusovac Antonio de Andrade bio prvi Europljanin koji je 1624. preko Himalaje dospio na Tibet, »krov svijeta«, ondje stekao naklonost kralja i počeo širiti kršćansku vjeru. U Europi je u to vrijeme prevladavalo mišljenje, prema vijestima koje su bile poznate od srednjovjekovnih misionara i trgovaca putnika, da u Tibetu žive kršćani nestorijanci (jedna od istočnih crkvi koja je zbog sukoba Nestorijanova učenja sa službenom Crkvom bila progonjena i raspršila se po dalekom Istoku). Zbog toga su Andradeova misija i izvješća koja su odmah bila objavljivana u Europi, izazivali veliku senzaciju. Za tu je misiju bio određen i Nikola, i dok je u Goi čekao priliku da se pridruži nekoj ekspediciji, a budući da je tek 1625. doznao da mu je umrla majka, želio je svoj dio imetka ostaviti zagrebačkom kolegiju i u tom smislu pisao zagrebačkim rektorima, svom stricu isusovcu u Zagrebu Stjepanu, braći Žigmundu i Pavlu, hrvatskom banu i samom caru u Beč. Od tih pisama sačuvalo se u Zagrebu šest pisama na latinskom jeziku, od toga četiri rektoru zagrebačkoga kolegija 1625., 1629. i 1630. i dva hrvatskom banu (1629). Osim toga, sačuvala su se dva pisma u Rimu, poslana tamošnjem magistru novaka na talijanskom (1627) i generalu reda G. Nickelu na portugalskom (1655), koje je napisao dok je bio rektor u Chaulu. U pismima poslanima

³ M. Vanino, *Duae epistolae Euphrasinae Palffy vid. Rattkay filio Nicolao* (1622), VP 1 (1932) 100-105; Isti, *Isusovci*, III, 291-293.

u Zagreb, osim o svojoj donaciji i o sporu s braćom zbog istog predmeta, Nikola spominje kako je određen za tibetske misije i da čeka na polazak ekspedicije. Zbog toga, uz neke druge vijesti s onih strana svijeta, Rattkayjeva glavna tema su vijesti o Tibetu i tamošnjim misijama. Osobito u dva pisma donosi opširne podatke o Tibetu. U prvom pismu zagrebačkom rektoru (5. veljače 1625) opisuje zemljopis Tibeta i vjerski život i obrede tibetskog budizma koji su tadašnjim misionarima uveliko nalikovali kršćanskom vjerovanju i običajima. Među ostalim donosi sljedeće: »Riječ je o državi što graniči s Kinezima i Mogulima, pače smještenoj posred njih a veličajnošću ravnoj i jednim i drugima. Žitelji su joj polukršćani: ispovijedaju naime Trojedinoga Boga, upućenje Sina Božjega, štiju djevičansko materinstvo Bogomajke; imaju gdje-koji sakrament, npr. ispovijed, no samo u određenim prigodama. Njihovi lame – tako zovu svećenike što upravljaju crkvama odnosno bogomoljama – polažu zavjete siromaštva i čistoće; svakoga dana nekom vrstom časoslova dva sata prije izlaska sunca, pa onda tijekom dana još četiri ili pet puta, uz glazbenu pratnju kakvom se otprilike mi služimo u našim zbornim i stolnim crkvama, Boga – kako oni kažu – Trojedinoga štiju i časte. Ipak u te znake prave vjere upleću i svu silu lažnih. Ta država što ju je sada prvi otkrio jedan od naših otaca uz najveće napore i pogibli obećaje nam bogatu žetvu.«

U drugom pismu također zagrebačkom rektoru (15. ožujka 1629) još više naglašava tu sličnost Tibetanaca i njihovih lama s kršćanstvom. Među ostalim piše: »U njemu (glavnom gradu) stoluje i vrhovni lama – tako ga zovu, a odgovara našem rimskom papi. O njemu evo čuj ovaj neobični i novi podatak: u vršenju vlasti u svakom je pogledu najviši; tu vlast on dijeli sa svojim zamjenicima koji su raspršeni po drugim, okolnim državama. Ti su zamjenici kao u Europi biskupi i niži su od njega, ali viši od svih drugih vjerskih službenika i redovnika svoje zemlje kojoj predsjedaju. Vrhovni lama nosi na glavi krunu sličnu biskupskoj mitri. Kažu da jednom godišnje govori misu, po kakvim obredima – nije mi poznato. Svakako se u njoj služi kruhom i kaležom. U tom gradu postoje i sveučilišne nauke, po običaju onoga naroda, s predavanjima iz svjetovne i vjerske znanosti, a rečeni vrhovni lama svoje svećenike i redovnike, kad završe nauke, nakon obavljenih učenih prijepora one koji to zaslužuju kiti i ovjenčava odličjem doktora učiteljstva.«⁴

Prema tim pismima dugo se nagađalo u nas je li Nikola došao u Tibet i tamo djelovao kao misionar. U novije je vrijeme utvrđeno da nikada nije bio u Tibetu, jer je već nakon nekoliko godina među tibetanskim knezovima planuo

⁴ Rattkayjeva pisma iz Indije objavili su I. Bojničić, *Hrvatski misionar XVII vijeka*, Vjesnik Kr. državnog arhiva u Zagrebu, 1 (1925) 97-114; M. Križman, *Pisma isusovca Nikole Ratkaja, misionara u Indiji u prvoj polovici 17. st., filološki pristup*, Hrvatske Indije, The Bridge – Most, 4, Zagreb 1990, 79-194 (Križman nasuprot Bojničićevu izdanju donosi kritičko izdanje latinskog teksta i hrvatski prijevod, a uz to i dva nova Nikolina pisma, jedno na talijanskom i jedno na portugalskom, koja sam pronašao u Rimu i njemu ustupio za izdanje); M. Križman – Z. Matišić, *Indije i Tibet Nikole Ratkaja*, Zagreb 2002. Vidi također K. Bašić, *Putnici u Indiju iz naših krajeva*, Zagreb 1999.

rat i onemogućio svaki daljnji misionarski rad. Tibet i običaje tamošnjih ljudi Rattkay je opisao prema Andradeovim izvješćima.⁵ Bile su to prve vijesti u Zagrebu o toj dalekoj i nepoznatoj zemlji. Dolaskom u misije Nikola je prema tadašnjim običajima u portugalskim i španjolskim kolonijama promijenio prezime u Jorge (portugalski, čitaj Žorž), Georgii ili Giorgij (lat. i tal., znači Jurjev, jer mu se otac zvao Juraj) i tako se potpisivao u pismima.

Budući da nije dočekaao odlazak u Tibet jer je tamošnja misija zbog unutarnjih sukoba već 1629. bila uništena i sam je Andrade poginuo u ponovnom pokušaju da se vrati u Tibet (1634), Nikola je čitav svoj vijek proveo kao misionar među Indijcima po selima i školama sjeverozapadne obale Indije, a najviše na nekadašnjem otoku Salsete, u okolici današnjeg velegrada Bombayja. Prema katalozima tamošnjih misija, kojih nema za sve godine, može se donekle ustanoviti gdje je i što radio Nikola u tim krajevima. Najvjerojatnije je započeo djelovanje u indijskim selima već 1629. ili 1630., a prviput se spominje u izvorima 1633. u kolegiju u Thani (Tanna) i da djeluje kao župnik (vikar) u selima koja pripadaju tom kolegiju (na Christandade de Tanna). U istom se kolegiju navodi za godine 1640. i 1641., a oba puta se spominje da već dvanaest godina djeluje u selima sjevernog Salseta (na Christandade de Salsete do Norte). Katalog 1640. navodi da je sada vikar u crkvi Presvetog Trojstva, a to je bila misija ili župa koja je pripadala kolegiju u Thani. Među podacima iz tih dviju godina spominje se da ima doktorat iz filozofije (*mestre en arte*) i da je svečane zavjete položio 1. siječnja 1639. Katalozi također bilježe karakteristike njegove osobnosti i sposobnosti: dobrog je znanja, sud i razboritost su mu osrednji (kasnije dobri), iskustvo dobro, u jezicima je odličan, po naravi sangvinik (ili kolerik), te ima natprosječnu nadarenost za misionarske dužnosti. Godišnja izvješća tih godina iz salsetskih misija govore o teškom i često vrlo opasnom radu tamošnjih misionara među miješanim stanovništvom. Većina su bili hinduisti, a bilo je i dosta muslimana; za svaku godinu navode koliko su jednih i drugih uspjeli u pojedinim misijama obratiti na kršćanstvo.

Za godine 1647. i 1648. zabilježen je u rezidenciji Bandra (Bandora) koja je pripadala kolegiju Bassein (Bacay), a za godinu 1649. navodi se u tom kolegiju i da djeluje kao vikar na župi. Godine 1647. spominje se da već osamnaest godina djeluje kao misionar na Salseti, a 1649. dvadeset godina. Oko 1650. neko je vrijeme zamjenik rektora isusovačkog kolegija u Damanu, a zatim je rektor kolegija u Chaulu (u katalozima se kao rektor spominje 1653., 1655. i 1656). Za vrijeme rektorovanja u Chaulu 1655., a možda i ranije, obavlja i dužnost vizitatora svih misijskih postaja i kolegija na području sjeverozapadne obale

⁵ Zdravka Matišić u svojem zajedničkom djelu s Mate Križmanom donosi jedno poglavlje pod naslovom: »O Ratkajevu Tibetu ukratko«, u kojemu još uvijek otvara mogućnost za mogući boravak ili Rattkayjevo djelovanje u toj zemlji, premda ne prilaže nikakvog dokaza. Usp. M. Križman – Z. Matešić, *Indije i Tibet Nikole Ratkaja*, Zagreb 2002, 155-163. U tom djelu nalazi se ponovno izdanje svih Ratkajevih pisama (prir. Križman) i Matišić opisuje na temelju vlastitog putovanja lokalitete u zapadnoj Indiji u kojima je djelovao misionar Nikola.

Indije. Već se 1656. te za početak i studeni 1659. navodi ponovno kao župnik u rezidenciji Bandra (Casa de Bandora). Od 1660. je župnik u Thani gdje je proveo zadnje godine svog misionarskog rada. Umro je u Thani 25. veljače 1662.⁶ Iz različitih vijesti i u misijskoj periodici 18. stoljeća često se spominje da su ga suvremenici vrlo cijenili zbog njegovih kreposti i misionarskog rada, i da je umro »na glasu svetosti«.

Ivan Rattkay: misionar, putopisac i kartograf u Meksiku

Ivan Rattkay, sin grofa Petra IV. Rattkayja i grofice Ane Konstancije rođene Stratenpach, rodio se 22. svibnja 1647. u Ptuju u Štajerskoj. Još kao dječak postao je paž kralja Leopolda I. na bečkom dvoru i za to vrijeme je uz carevo dopuštenje pohađao gimnaziju u isusovačkom kolegiju. Premda mu se smiješila svjetska karijera, Ivan nakon završene gimnazije odluči postati isusovcem, a suvremenici navode da mu je Leopold u oproštajnoj audijenciji navodno rekao: »Da imam sina, drage volje bih mu dopustio poći u samostan, ako bi za to osjećao poziv.« Tako je Ivan 14. studenoga 1664. ušao u isusovački novicijat u Beču. U zapisima tamošnjeg novicijata navodi se da je tada osim materinskog jezika još dobro govorio njemački, latinski, talijanski i francuski. Nakon dvije godine novicijata tri godine studira filozofiju u Grazu. Na kraju studija, kao najizvrsniji student, javno brani teze iz trogodišnjeg gradiva.

Godine 1670. i 1671. gimnazijski je profesor u Gorici, a 1672. u istom svojstvu je u Zagrebu. Budući da mu je u to vrijeme umro otac, Ivan je iz svoje obiteljske ostavštine, kojom je još mogao raspolagati, odlučio darovati isusovačku crkvu sv. Katarine u Zagrebu, za što mu je general reda dao izričitu dozvolu. Poklonio je tako crkvi šest srebrnih svijećnjaka, rad augsburških majstora, koji su vrijedili 625 forinti. Iz Zagreba se ponovno vraća u Graz na četverogodišnji studij teologije, a za svećenika je zaređen 4. travnja 1676. Studij je završio takozvanim »velikim aktom«, što znači javnom raspravom o cijeloj teologiji. Nakon završenog studija obavljao je u Judenburgu zadnju godinu isusovačke formacije, tzv. treću probaciju. Budući da je tada morao riješiti pitanje obiteljske baštine, prije polaganja svećanih zavjeta, u ugovoru sklopljenom 22. svibnja 1677. u kuriji pl. Ane Svirčić u Krapinskim toplicama, Ivan se odrekao svog dijela obiteljskog posjeda (u Velikom i Malom Taboru, Starom Dvoru u Taborskom kotaru, Susedgradu i Ljutomeru u Štajerskoj) u korist svoje braće s tim da će oni zauzvrat isplatiti 3.000 rajnskih forinti isusovačkom kolegiju u

⁶ Nove podatke o Nikolinom djelovanju donosim na temelju sljedećih izvora: ARSI (Archivum historicum S. I., Roma) – Goa 25 (Catalogi triennales, 1614-1699); – Goa 27 (Catalogi breves, 1609-1752); – Goa 9 I, 18 (Epistolae.); – Goa 34 I-II (Litterae annuae, 1627-1659). *Lettere annue d’Etiopia, Malabar, Brasil, e Goa dall’anno 1620. fin’al 1624.*, Roma 1627.

Zagrebu. Zbog svojih izvrsnih sposobnosti i uspjeha u studiju poglavari su mu namijenili profesorsku službu, stoga je ujesen 1677. poslan u Linz za profesora etike.⁷

Međutim, ubrzo se dogodio presudni preokret u njegovom životu. Naime, početkom 1678. general reda je zatražio od poglavara njemačkih pokrajina veću skupinu novih misionara za prekooceanske zemlje (u ono vrijeme su se nazivale zapadne i istočne Indije). Ivan se prijavio među prvima i bio izabran, pa je već u ožujku 1678. poslan u Beč da se pripravi za put. Iz Beča pismeno zahvaljuje generalu reda na uslišanoj molbi, a general mu isto tako pismeno odgovara, čestita na spremnosti i šalje svoj blagoslov hrabreći ga za budući misionarski rad. Pred odlazak iz Beča oprostio se od kralja koji se obradovao što njegov bivši paž odlazi za misionara u Ameriku. Tom prigodom darovao mu je sliku na koju je napisao: »Leopold moli Gospodina da patru Ivanu podari sretan put u Indije i bogatu žetvu duša, a kao nagradu za sve što će pretrpjeti za Krista obilat Božji blagoslov, te mu preporučuje da se u svojim molitvama i apostolskim naporima sjeti njega, njegove obitelji i njegovih država.«

Koncem travnja 1678. krenuo je Ivan Rattkay s još petoricom austrijskih isusovaca u Genovu gdje su se s raznih strana skupili isusovački kandidati za misije u Meksiku, Filipinima i Marijanskim otocima (Marianas u Tihom oceanu). Među njima su bili Eusebije Kino, veliki istraživač i kartograf Južne Kalifornije, Sonore i Teksasa, Josip Neumann, Ivanov kasniji susjed u misijama, mučenik na Marijanskim otocima Karlo Boranga iz Beča i drugi. Dvadesetorica njih ukrkali su se 11. lipnja 1678. na lađu za Španjolsku, ali ih je već na početku zadesila nezgoda. Zbog jake bure zakasnili su u Cádiz odakle su lađe španjolske mornarice kretale za Zapadne Indije. Zbog toga su morali pune dvije godine čekati u Sevilli drugu priliku za plovidbu preko Oceana. Vrijeme su koristili u pripravi za budući rad vježbajući matematiku, astronomiju i razne zanate. Izrađivali su kompase, sunčane satove i predmete od metala i stakla.

Nova prilika za put pružila im se tek u ljeto 1680. kada je velika ekspedicija kretala brodovima u Ameriku i na Filipine. Misionari su se na brzinu spremili na put i stigli u Cádiz. Tri su dana gladni u luci čekali na ukrcavanje. Konvoj je napokon krenuo 11. srpnja ali, se opet dogodila nesreća. Lađa »Nazarena« na kojoj je bio Ivan, pri samom izlasku iz luke nasukala se na greben. Usred opće strke i meteža putnici su se uspjeli vratiti čamcima na obalu dok im je sva prtljaga potonula.

⁷ Najpotpuniju biografiju i bibliografiju svih Ivanovih spisa vidi u *Ivan Rattkay, Izvješća iz Tarahumare* (prir. i uvodna studija M. Korade), Zagreb 1998. Značajniji raniji radovi o njemu među ostalim su G. J. Prpić, *Rev. Juan M. Ratkay, S. J. First Croatian Missionary in America (1647-1683)*, Radovi Hrvatskog povijesnog instituta u Rimu, III-IV, Rim 1971, 179-221; M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, III (prir. i dopunio M. Korade), Zagreb 2005, 297-308.

Sljedećeg dana prokurator misija, koji je također putovao na Filipine, a organizirao je putovanje svih misionara, s puno je poteškoća nastojao ukrcati brodolomce. Kada je Ivan Rattkay vidio da prokurator daje prednost onima koji su određeni za Filipine, pobjojao se da će ostati, pa je prokuratora prekorio: »Oče, Krist je umro i za Meksikance, a ne samo za Filipince!« To je djelovalo na prokuratora te je on Ivana toplo preporučio kapetanu lađe, koja je trebala ploviti za Ameriku, i biskupu koji se već nalazio na toj lađi. Ivan kasnije o tome piše: »Od veselja nisam znao kako da zahvalim ovoj dvojici gospode i ocu prokuratoru. Ja sam molio makar posljednji put uvjeravajući ih da ću u svemu biti zadovoljan onim što je najgore«.

Sredinom kolovoza zadesila ih je na moru strašna bura pa su veliki dio stvari morali s lađe pobacati u more da je olakšaju, a jedan se dječak utopio. Nakratko su pristali u Puerto Ricu, prolazili uz Jamajku i Kubu, a u meksičku luku Vera Cruz uplovili su 15. rujna, a odatle su nastavili kopnom do glavnog grada.

Nakon kratkog odmora misionari su bili raspoređeni u razne krajeve. Ivan je molio poglavare da ga pošalju u najteže misije, što se vjerojatno i dogodilo jer je bio poslan u pokrajinu Tarahumaru koju su nastavali Indijanci istog imena. Ta brdovita pokrajina nalazi se na sjeveru Meksika (današnja država Chihuahua), na planinskom lancu Sierra Madre Occidental, koju presijecaju brojne rijeke. To je kraj bogat rudnicima srebra i zlata, njen donji dio već su ranije zauzeli Španjolci, a u gornji, u kojemu je djelovao Rattkay, bijelci su ušli svega nekoliko godina prije. Rattkay i Neumann krenuli su zajedno iz grada Meksika 17. studenoga 1680. i putovali su sedamdeset dana. Povremeno su slijedili indijanske vodiče, a samo kroz opasnije krajeve pratila ih je četica španjolskih vojnika. Na tom putu, dok je prolazio kroz pokrajinu Durango, nekoliko je tjedana promatrao komet ili zvijezdu repaticu koja se pojavila u Djevičinu klasu (*Spica virginis*) i neka zanimljiva zapažanja donio je u svom prvom putopisu. Bio je to poznati Veliki komet (nazvan *Nebeska kočija*) kojega su promatrali i komentirali, među ostalima, F. Kino u Meksiku i I. Newton u Europi.

Stigavši u Tarahumaru, Ivan je ostao najprije u misiji Yepomeran, na samoj sjevernoj granici misijskog područja, da nauči urođenički jezik. Budući da je bio osobito nadaren za učenje jezika, za mjesec dana toliko je uznapredovao da su ga poglavari smatrali sposobnim za djelovanje među urođenicima. Poslat će ga najprije u siromašnu gorsku misiju Tutuaca. Tu je za mjesec dana pokrstio preko četrdeset Indijanaca, ali je ubrzo jako oslabio i obolio. Stanovao je u bijednoj kolibi izložen nevremenu, a hranio se uglavnom pečenim kukuruzom, glavnim jelom siromašnih urođenika. Pozvan je tada da se spusti u obližnju misiju San Javier da se oporavi. Iako teško bolestan, prevalio je put od tridesetak milja.

Nakon oporavka poslali su ga u lakšu misiju Jesus Carichic, osnovanu prije šest godina i tada već dobro organiziranu. Imala je 120 obitelji pokrštenih Indijanaca, a za javni red, poslove i život u selu brinuo se upravitelj uz dvadeset četiri pomoćnika, koji su pomagali i misionaru u njegovom radu. Za nepune

Portret Ivana Rattkaya, ulje na platnu, 17. st., Povijesni muzej Hrvatske u Zagrebu.

tri godine Ivan je obratio nekoliko stotina Indijanaca, a misiji pridružio još tri sela. Često je obilazio okolna sela, krijepio bolesnike i brinuo se za duhovno i tjelesno dobro urođenika. Nastojao je ukloniti njihovu najveću manu – noćno opijanje i orgije koje bi potom uslijedile.

Početkom prosinca 1683. Rattkayju je naglo pozlilo. Nakon dvadesetak dana teške agonije preminuo je 26. prosinca 1683. Njegov prijatelj iz domo-

vine i misionar u susjednoj misijskoj postaji Joseph Neumann bio je uza nj u bolesti i na smrti, a napisao mu je i lijep nekrolog. Tek poslije nekoliko godina Neumann je slučajno saznao od jedne Indijanke da su Ivana Rattkayja otrovali njegovi Indijanci zato što im je zabranjivao noćno opijanje i orgije.

Isti misionar opisuje Ivanove izvanredne vrline i svetački život: »Sve što je imao, pa i plaću koju su misionari dobivali od španjolskog dvora za uzdržavanje, sve bi dijelio svojim Indijancima. Hodao je u starom i trošnom odijelu, sam si je krpao odjeću i obuću. Obično je spavao bez plahte, a na putovanjima često i pod vedrim nebom, na goljoj zemlji.... Nikada ni jednom riječju nije isticao svoj visok rod. Kad su to drugi pokušavali, pokazao je da mu to nije drago, nego da mu je čak i mrsko«.

Ivan je bio izvrstan pripovjedač koji je pažljivo promatrao sve pojedinosti u krajevima kroz koje je prolazio i ljude koje je susretao i među kojima je djelovao. Godine 1680. i 1681. poslao je austrijskom isusovačkom provincijalu dva opširna pisma u kojima iznosi potankosti svoga putovanja iz Španjolske preko Atlantskog oceana do luke Vera Cruz i grada Mexica, a u drugom putovanje do Tarahumare, organizaciju tamošnje kolonijalne vlasti i misionarske djelatnosti. Ta su pisma objavljena u njemačkom prijevodu 1726. u austrijskoj misijskoj ediciji »Der Neue Welt-Bott«, a na hrvatskom 1906. u »Katoličkom listu«. ⁸ U rukopisu se sačuvao Ivanov izvještaj na dvadeset pet stranica o pokrajini Tarahumari, što ga je 1683. poslao u Rim generalu reda. U tom izvještaju potanko opisuje biljni i životinjski svijet kraja u kojem živi, opće prilike i način života te običaje i praznovjerja tamošnjih Indijanaca. Izvješću je priložio zemljopisnu kartu dotične pokrajine označivši misijske postaje s indijanskim selima i španjolske utvrde. Bio je to prvi zemljopisni i etnografski prikaz Tarahumare u povijesti. U tom izvješću donosi vrlo zanimljivi opis naravi, običaja i vjerovanja Indijanaca, od kojih izdvajamo nekoliko odlomaka:

»Kažu da 'Tarahumari' dolazi od 'tara', što u njihovu pučkom jeziku znači 'kupovati', kao što se narod koji rado kupuju kaže tarahumari. Rado se bave kupovinom. Svevišnji je dao to kao jedino sredstvo koje taj, inače jako divlji, narod čini pristupačnim...Što dalje oni žive od Španjolaca i otaca, to se udobnije osjećaju. Kako traže odgovarajuće stvari koje im trebaju za hranu i odijevanje, neobično kojom ih lakoćom njima čovjek pridobiva. Za njih će učiniti bilo koju uslugu. I što više koji otac ima tih stvari, to lakše postiže nešto za slavu Božju, to lakše ih privlači i krštenju. Stvari pak što ih naročito traže jesu motike, sjekire, noževi, platno, sukno i drugo slično. Ako nešto od toga tko proda ili pokloni, najbolji je prijatelj...

...Njihove kuće za stanovanje okruglog su oblika, kao tornjići kakve kod nas postavljaju u lovu na ševe. Jako su tijesne te jedva trojica mogu u njima

⁸ J. Stöcklein, *Der Neue Welt-Bott*, Bd. I, Th. I, Augsburg und Grätz, 1726, Nr. 28, 77-81; Nr. 29, 81-84; F. Iveković, *Dva pisma Hrvata P. Ivana Rattkaya Isusovca*, *Katolički list*, 57 (1906), 442-444, 453-457.

udobno spavati. Ili su pokrivenne slamom ili su nemarno oblijepljene blatom. Oni su međusobno vjerni i jedan drugome neće lako nešto ukrasti. Prije će od gladi poginuti. Kako obično hodaju ovamo-onamo, mjesecima ostavljaju kuće prazne. Najčešće su tamne boje, gotovo crni, živih očiju, čvrsta tijela, skoro svi zdravi. Malo ih se može vidjeti koje bi priroda na svijet dala hrome, slijepe, gluhe ili nijeme. Pa ako nesretnim slučajem netko ne upadne u neko slično zlo, jedva da se tko može vidjeti da trpi od takve bolesti.«

Zanimljive su igre kojima razgibavaju svoja tijela kada se prejedu: »Glavna im je igra lopta. Ona nije rukom napravljena nego prirodno, od kapi iz raspu-klina u drveću. Mekana je, poput velikog ploda goleme dunje. Nju bacaju jedan drugome označivši nekakvo područje u četverokut (kao u igri piramida). Sa svake su strane šestorica ili petorica, pokriveni samo oko bokova. Oni na četve-rokutu, pokriveni kravskom kožom, rukama i nogama na zemlji, čekaju /loptu/ i dočekanu stražnjicom odbacuju. /Vani/ loptu hvataju i opet bacaju drugoj strani dok jedna strana ne pogriješi. Ako je ne mogu dohvatiti stražnjicom dočekuju je , kad odskoči, ramenima. A dodirne li lopta koji drugi dio tijela osim stražnjice ili ramena, gube je. I tako se igra sve dok ne dođu do određenog broja.«

Štovali su različite idole: »Imali su još i vilenjake, koji stanuju u gorama i šumama, goleme 'šumljake', a nazivali su ih Tetsani – ovi su razdirali neprijate-lje koji naiđu; i žene tih vilenjaka, koje su nazivali Vribi – one su ubijale dječicu i dječake. Sunce su držali glavnim od bogova, kako se vidi iz njihova govora, a Mjesec njegovom majkom. Zato su za puna Mjeseca plešući pravili krug i u krugu poskakivali uz veliko iskazivanje počasti. Kad bi polazili u bitku ili željeli opet zadobiti što su izgubili, klanjali bi se tako kamenovima i zazivali zmije. I oni su imali boga Cano, za kojega su govorili da se pretvorio u stablo. Imali su još jednoga, a nazivali su ga Tereguri i govorili su da je gospodar podzemlja. Držali su da je to vuk koji razdire ljude. Također, kad bi Mjesec započinjao svoj tijek, puhali bi u nj. Molili bi od njega neke stvari. I zvijezdu su repaticu smatrali božanstvom, puhali i odapinjali strjelice protiv nje. Na gorskim su vr-letima prinosisi strjelice demonima da pogode mnogo jelena i sličnih životinja. Jeli su neku biljku, a zovu je Icuri, da mogu uhvatiti mnogo divljih životinja, da mogu znati puno stvari, a pogotovo da si uzbude pohotu. Vjerovali su u snove i da su duše poslije smrti ušle u raj, koji su nazivali otimachipac. Govorili su da se one tamo igraju, da plešu.«⁹

Rattkayjev opis kraja i ljudi Tarahumare zanimljiv je zbog toga što ga je napisao svega nekoliko godina nakon što su bijelci ušli u taj kraj (prve su misije osnovane 1674., a Carichic sljedeće godine, dok je čitavo područje službeno ustanovljeno tek 1678) pa je mogao zabilježiti izvorni način života urođeni-

⁹ Prvi put sam u hrvatskom prijevodu objavio to zadnje izvješće iz 1683. u M. Korade, *Iz-vješće Ivana Rattkaja o Tarahumari iz 1683*, *Gazophylacium*, 1/1-2 (1993) 108-126; a zatim u izdanju *Ivan Rattkay, Izvješća iz Tarahumare* (prir. i uvodna studija M. Korade), Zagreb 1998.

ka.¹⁰ S druge strane Tarahumare su danas jedna od najautohtonijih etničkih skupina u Sjevernoj Americi koja je sačuvala stare običaje i izvorni način života, jednak onome kako ih je Rattkay opisao. Tako se i danas mogu prepoznati elementi koje opisuje naš misionar, kao što su nomadska ćud, noćne pijanke i svečanosti, igre s loptom, neka vjerovanja i slično.

¹⁰ Prvi je meksički povjesničar i literat Louis González Rodríguez uočio važnost Rattkayevog zadnjeg izvješća za povijest pokrajine i naroda Tarahumara i veći dio njegovog teksta uvrstio u svoje djelo o tome kraju: L. González Rodríguez, *Tarahumara, La Sierra y le hombre*, México 1982.